

**ШЕВЧЕНКО-
ПЕРЕПЬОЛКІНА**
Радислава Іванівна
radislava.izm@i.ua

УДК 658.11

к.е.н., старший викладач,
Ізмаїльський державний
гуманітарний університет

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

ECONOMIC SECURITY OF SMALL BUSINESS

У статті обґрунтована необхідність управління економічною безпекою малих підприємств, визначені основні цілі забезпечення безпеки, висвітлені шляхи її забезпечення на трьох рівнях впливу: державному, громадському та на рівні самого підприємства. Проблематика дослідження полягає в необхідності забезпечення економічної безпеки малих підприємств та недостатності у них ресурсів, знань та практичних навичок для досягнення цієї мети. Для ефективного ведення бізнесу, зокрема малого, в сучасних ринкових умовах жорсткої конкуренції необхідне підвищення рівня обізнаності керівництва малих підприємств у сфері економічної безпеки, забезпечення практичних заходів щодо запобігання ризикам. Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю розроблення теоретичних та практичних аспектів забезпечення економічної безпеки малого підприємства, як однієї з важливіших ланок забезпечення сталого розвитку економіки країни.

* * *

В статье обоснована необходимость управления экономической безопасностью малых предприятий, определены цели обеспечения безопасности, освещены пути её обеспечения на трёх уровнях: государственном, общественном и на уровне самого предприятия. Проблематика исследования заключается в необходимости обеспечения экономической безопасности малых предприятий и нехватки у них ресурсов, знаний и практических навыков для достижения этой цели. Для эффективного ведения бизнеса, в частности малого, в современных рыночных условиях жёсткой конкуренции необходимо повышение уровня осведомлённости руководства малых предприятий в сфере экономической безопасности, обеспечения практических мероприятий для предотвращения рисков. Актуальность темы исследования обусловлена необходимостью разработки теоретических и практических аспектов обеспечения экономической безопасности малого предпринимательства как одного из важных звеньев обеспечения устойчивого развития экономики страны.

* * *

The urgency of the research topic is due to the need to develop theoretical and practical aspects of ensuring the economic security of small businesses as one of the most important elements for ensuring sustainable development of the country's economy. The research problem is the need to ensure the economic security of small enterprises and their lack of resources, knowledge and practical skills to achieve this goal. In order to efficiently conduct business, small business in particular, under present-day market conditions, it is necessary to increase awareness of the management of small enterprises in the field of economic security, to ensure practical measures to prevent risks. Recently, the issue of economic security in the small business sector has been more and more covered, for example, in works of T.G. Vasiltsiv, G.O. Goncharov, M. B. Krystyniak, etc. However, a number of issues of economic security in the sphere of small business still remain open.

Uninvestigated parts of general matters defining: the search for practical ways to improve the state of economic security of small enterprises.

The purpose: consideration of effective directions of economic security of small enterprises in modern economic conditions.

The research objective: to propose concrete ways to improve the economic security of small enterprises.

The methods of analysis, comparison, generalization and systematic approach are used in the research.

The article substantiates the necessity of managing the economic security of small enterprises, defines the main objectives of security, describes the ways of its provision at three levels of influence: state, public and at the level of an enterprise itself.

The conclusions made theoretical and practical generalizations on the topic of the research.

Ключові слова: економічна безпека, мале підприємництво, кризові явища, ризики, загрози

Ключевые слова: экономическая безопасность, малое предпринимательство, кризисные явления, риски, угрозы

Keywords: economic security, small business, crisis phenomena, risks, threats

ВСТУП

Економіка України сьогодні знаходиться вкрай у важкому стані. Дестабілізуючий вплив на неї має цілий ряд негативних чинників – це і політичні причини, і напружені зовнішньоекономічні відносини, реформи, деякі з яких мають негативний вплив в короткостроковому періоді, зростання зовнішнього боргу та загрози дефолту. У таких умовах дуже важливо контролювати економічну безпеку як держави, так і

окремих підприємств, зокрема малих.

У розвинених країнах Європи малий бізнес відіграє значну роль в розвитку економіки, створюючи робочі місця, розвиваючи промисловість і технології тощо. Проте, малі підприємства так само, як середні та великі схильні до кризових явищ, але, якщо останні у змозі дозволити собі утримувати служби (відділи) економічної безпеки, малим підприємствам на це просто бракує коштів та кваліфікованого персоналу.

Незважаючи на те, що сьогодні у нашій країні у

правовій сфері на державно-економічному рівні розроблено основні елементи сучасного ринку економічної безпеки малих підприємств, наявність певних інституціональних, нормативно-правових, організаційних, економічних проблем значно знижує здатність малого бізнесу протистояти широкому діапазону загроз. Серед останніх досліджень, присвячених проблемам вдосконалення економічної безпеки малих підприємств зазначимо роботи наступних авторів: О.М. Бандурки [1], Т.Г. Васильціва [2, 3], М.Б. Кристиняк [4], Т.Б. Кузенко [5], С.В. Філіппової [6] та ін.

Проблематика дослідження полягає в необхідності забезпечення економічної безпеки малих підприємств та недостатності у них ресурсів, знань та практичних навичок для досягнення цієї мети.

МЕТА РОБОТИ: розгляд ефективних напрямків забезпечення економічної безпеки малих підприємств за сучасних економічних умов. Досягнути поставленої мети можливе завдяки вирішенню наступних завдань: узагальнити та систематизувати теоретико-методичні підходи щодо визначення сутності економічної безпеки малих підприємств; виділити основні цілі економічної безпеки малих підприємств; обґрунтувати способи та шляхи щодо управління економічною безпекою малих підприємств.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, відкриті ресурси Internet. При проведенні досліджен-

ня використано методи аналізу, порівняння, узагальнення та системного підходу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Враховуючи значення малого підприємництва в економіці держави, можна говорити про значний вплив економічної безпеки підприємництва на економічну безпеку країни в цілому. Безпечне підприємницьке середовище – це основа соціально-економічного розвитку країни, а тому саме на його створення та підтримання має бути спрямована значна увага.

Сьогодні мале підприємництво – це основа господарства будь-якої розвиненої країни Європи. Так, у ЄС близько 99 % підприємств належать до малого та середнього бізнесу [7, с. 177].

За даними Державної служби статистики України [8], кількість малих підприємств в Україні поступово зменшується, вони закриваються і здебільшого причинами цього стають і банкрутство, і нестабільна діяльність, обрання не завжди правильного та не перспективного напрямку розвитку бізнесу, неефективні фінансові вкладення чи їх брак, некомпетентність у веденні розрахунків з партнерами тощо. Усі ці та інші причини становлять загрозу для економічної безпеки малих підприємств.

Серед науковців поки що не існує єдиного погляду на визначення сутності економічної безпеки підприємств та її економічного змісту. У табл. 1 наведено найбільш розповсюджені визначення поняття «економічна безпека».

Таблиця 1

Розуміння дефініції «економічна безпека» науковцями

Автор	Поняття
В.І. Волошин [9, с. 16]	стан системи регулювання, а також рівень розвитку підприємництва, за якого дотримуються гарантії захищеності життєво важливих інтересів окремо взятих суб'єктів підприємницької діяльності та підприємництва загалом від внутрішніх і зовнішніх загроз.
Г.В. Козаченко [10, с. 12].	міра гармонізації в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища та їх часткову захищеність від загроз
Т.Б. Кузенко [5, с. 148]	наїефективніше використання ресурсів, які забезпечують стабільне функціонування підприємства
Р.С. Папехін [11, с. 4]	здатність підприємства самостійно розробляти і проводити стратегію виробництва відповідно до цілей підприємства в умовах невизначеного конкурентного середовища
М.В. Фоміна [12, с. 135]	стан стабільної діяльності, за якого реалізуються програми, забезпечується прибуток і захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників
Н.І. Швець [13, с. 101]	процес запобігання негативним впливам на підприємство через ризики і погрози, пов'язані з інтелектуальним потенціалом і трудовими відносинами загалом

Ряд авторів [1, 11-14 та ін.] в якості складових економічної безпеки підприємства виділяють наступні складові: внутрішньовиробничі, які включають фінансову, кадрову, технологічну, правову, інформаційну, екологічну та силову безпеку. Однак поняття щодо складових економічної безпеки є не комплексним.

Класифікація різних тлумачень сутності економічної безпеки підприємства різними авторами розуміється як:

- 1) гранична фінансова стійкість підприємства;
- 2) ефективне використання ресурсів;
- 3) запобігання, послаблення або захист від існуючих небезпек та загроз;
- 4) комплексний критерій оцінки якості будь-якої системи;

5) сукупність фінансових інструментів запобігання негативного впливу чинників розвитку підприємства;

6) процес забезпечення захищеності підприємства від різних видів загроз;

7) економічна категорія статична (незмінна) величина;

8) комплексна характеристика стану, яка відображає рівень можливості підприємства розвиватися як у поточному періоді, так і майбутньому.

Отже, виходячи з наведених та інших визначень економічної безпеки, аналізу її складових, маємо зробити висновок, що її визначення ширше інших понять, зокрема «фінансова безпека», і полягає у найефективнішому розвитку, в запобіганні кризовим явищам

та недопущенні / усуненні фінансових, комерційних, інформаційних, фізичних та інших загроз.

Опитування, проведене Т. Васильцівим [3] серед керівників, власників та фахівців суб'єктів малого підприємництва, показало, що на їх інтереси найбільшою мірою впливають відносини з владою та діяльність злочинних структур.

Наші спостереження виявили, що для економічної безпеки малих підприємств найбільшу загрозу становлять шахрайство, корупція та намагання не законними засобами усунути конкурентів (рейдерство). Немаловажний фактор відіграє і непрофесійне керівництво та розподіл фінансових ресурсів.

До того ж додаткову загрозу становить той фактор, що переважна кількість підприємців витрачає кошти на забезпечення економічної безпеки лише за залишковим принципом або у випадку усвідомлення факту можливої чи вже наявної кризи.

Як і будь-який інший економічний процес, забезпечення економічної безпеки потребує управління.

Сутність управління економічною безпекою підприємства полягає у забезпеченні ефективного функціонування й раціонального розподілу ресурсів, створенні належних умов праці персоналу та якості господарських процесів. У рамках цього напрямку метою формування і практичної реалізації організаційно-економічного механізму управління процесом зміцнення економічної безпеки малих підприємств є забезпечення її необхідного рівня для досягнення підприємством своїх тактичних і стратегічних цілей та завдань на довгостроковий період [4, с. 38].

З нашого погляду, такі рішення як щодо фінансових вкладень, партнерства, закупок / продажів тощо повинні прийматися колегіально керівним складом малого підприємства (у залежності від розміру та посади, як мінімум: директором, бухгалтером та провідним менеджером), адже такі рішення унеможливають суб'єктивну позицію кожного з приймаючих рішення. До того ж при прийнятті кожного стратегічного рішення повинне провадитися аналітичне дослідження (функції покладаються на менеджера, маркетолога, бухгалтера чи фінансового директора, один з яких відповідальний за дослідження).

Основними цілями забезпечення економічної безпеки малих підприємств можна визначити наступні:

- забезпечення стійкості, конкурентоспроможності та високої ефективності роботи малого підприємства;
- висока ефективність менеджменту;
- високий рівень кваліфікації персоналу та використання його потенціалу;
- максимальна законність та правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;
- захист інформаційного поля комерційної таємниці та досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи;
- забезпечення безпеки персоналу та майна малого підприємства.

Ми вважаємо, що забезпечення економічної безпеки малих підприємств повинне відбуватися на трьох рівнях: державному, рівні підприємницьких об'єднань та рівні самого малого підприємства.

На сьогодні влада більшості областей та районів України приймає «Програми розвитку малого підпри-

ємництва», адже розуміє його вклад у розвиток своїх регіонів, проте задекларовані в Програмах положення не завжди відповідають дійсності та практиці ведення бізнесу. І на економічну безпеку малих підприємств, її захист ці Програми, здебільшого не розповсюджуються.

Як зазначає Г. Гончаров: у межах системи корпоративної безпеки Українського союзу промисловців і підприємців (УСПП) відбувається процес формування системи різноманітних реєстрів у сфері економічної безпеки (інформація щодо: суб'єктів безпеки недержавної форми власності, економічних злочинів, недобросовісних партнерів, рейдерів тощо), однак ці реєстри мають значні недоліки (неповна база, недоступність бази для широкого загалу підприємців, недостатнє фінансування та технічне оснащення тощо) [15, с. 106]. До того ж ця система включає переважно великі та середні підприємства і здебільшого не розрахована на малий бізнес. Проте, по Україні вже створено багато Спілок підприємців, Фондів підтримки підприємців тощо, які сприяють розвитку малого бізнесу та, зокрема, його економічній безпеці, як запоруки ефективної діяльності.

Основними напрямками у формуванні економічної безпеки малих підприємств ми вважаємо:

- на рівні держави та інших підприємств: інформування та розвиток ринку безпеки, здатного надавати широкий діапазон послуг безпеки: від фізичної охорони об'єктів та суб'єктів підприємництва до забезпечення безпеки у комп'ютерних інформаційних мережах; від інформаційно-аналітичних і консалтингових послуг у сфері безпеки до аудиту, правового захисту тощо;

- на рівні УСПП: створення внутрішнього банку інформації про недобросовісних клієнтів, страхувальників, фірм та осіб, пов'язаних із кримінальними структурами, випадками шахрайства з фінансовими ресурсами тощо; створення УСПП організаційної та управлінської структур системи корпоративної безпеки її членів, створення курсів з економічної безпеки для підприємців;

- на рівні малих підприємств: постійне оновлення знань щодо економічної безпеки, покладання відповідальності за аналіз ризику економічної безпеки на керівний склад підприємства, сприяння навчанню співробітників у сфері економічної безпеки.

З метою формування безпечного підприємницького мислення держава повинна впровадити:

- наказом Національної ради з питань телебачення та радіомовлення нормативів віщання на теми безпеки підприємницької діяльності для ЗМІ;
- телевізійні курси з ліквідації загроз у підприємницькій діяльності;
- аналогічні навчально-методичні матеріали розміщувати у мережі Internet.

Реалізація цих пропозицій дозволить за певний час змінити ставлення підприємців до загроз бізнесу на більш свідоме, відповідальне, збільшити обсяг попиту на послуги та засоби безпеки.

З метою інтенсифікації інформаційного забезпечення економічної безпеки малих підприємств УСПП слід:

- впровадити єдиний інформаційний банк безпеки

підприємництва, який би включав в себе наступні види інформації:

а) єдиний реєстр суб'єктів безпеки недержавної форми власності;

б) єдиний реєстр підприємців-порушників законодавства у сфері господарської діяльності та безпеки підприємництва;

в) єдиний реєстр рейдерів та рейдерських операцій;

г) єдиний реєстр рішень судів, що сприяли рейдерським захопленням;

д) інформаційний банк успішного досвіду, методів, засобів забезпечення безпеки суб'єктів малого бізнесу;

е) інформація з найгостріших питань загроз підприємницькій діяльності;

ж) банк аналітичної інформації у сфері безпеки підприємницької діяльності

з) інформаційний банк законодавства в галузі безпеки підприємницької діяльності тощо.

Створення такого інформаційного банку допоможе підвищити рівень інформаційного забезпечення діяльності малих підприємств у сфері економічної безпеки, що дасть значний організаційний та економічний ефект. Доступ до такої інформації суб'єктів малого бізнесу дозволить краще орієнтуватись у інформації про загрози бізнесу та їх джерела, суб'єктів безпеки та їх можливості.

- запровадити для підприємців курси економічної безпеки.

Керівництво малих підприємств повинне, по-перше, навчатися запобіганню економічних небезпек, по-друге, чітко усвідомлювати свою відповідальність за можливі наслідки прийнятих рішень, по-третє, виховувати у своїх підлеглих свідомість до безпечної та якісної роботи.

Більшості економічних небезпек можна запобігти чи усунути їх при вмілому керівництві, проте, у кризових випадках малі підприємства все ж вимушені звертатися до послуг інших підприємств. Проте, стогодні надання послуг економічної безпеки (консалтингові, юридичні, аудиторські, страхові та охоронні послуги у сфері безпеки) залишаються недостатньо кваліфікованим та розвиненим, до того ж ще й досі дорогим для малого бізнесу, що негативно впливає на розвиток послуг з економічної безпеки для малого бізнесу. У свою чергу, серед представників таких послуг, також є представники малого бізнесу, і вони повинні прагнути розвивати свій бізнес, надаючи більш якісні та за можливістю дешевші послуги.

ВИСНОВКИ

Наявність чисельних факторів, які суттєво впливають на функціонування вітчизняних малих підприємств, викликає необхідність створення ефективного управління їх економічною безпекою.

На даний момент, економічна безпека малих підприємств в Україні є незадовільною, свідченням чого є погіршення ефективності фінансово-господарської діяльності та використання ресурсного забезпечення, низький фінансовий прибуток на одну гривню власного капіталу, недостатнє інтелектуально-кадрове та інвестиційно-інноваційне забезпечення діяльності,

збільшення частки збиткових підприємств і суми збитків. Крім інших об'єктивних чинників, до цього призвели: негативний вплив реалізації зовнішніх і внутрішніх загроз, брак нормативно-методичного забезпечення управління економічною безпекою на мікрорівні, неналежна обізнаність управлінського персоналу з проблемами безпеки та важливістю її забезпечення, нестача фінансових ресурсів і кваліфікованого персоналу. На нашу думку, для підвищення рівня економічної безпеки й уникнення у зв'язку з цим негативних явищ на підприємстві необхідно створити ефективну систему безпеки, що безпосередньо залежить від самого підприємства. Це дасть змогу уникнути певних критичних ситуацій з боку зовнішніх чинників і створити відповідні передумови для сталого розвитку.

У роботі окреслено лише загальні основи зміцнення економічної безпеки малого підприємництва, подальший пошук шляхів інтенсифікації розвитку системи забезпечення економічної безпеки малого підприємництва залишається важливим науковим завданням та потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Бандурка О.М., Духов В.С., Петрова К.Я., Червяков І.М. *Основи економічної безпеки*. Х.: Вид-во Нац. університету внутрішніх справ, 2003. 236 с.
2. Васильців Т.Г. *Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія*. Львів: Арал, 2008. 384 с.
3. Васильців Т.Г. *Формування середовища економічної безпеки підприємництва в Україні*. URL: <http://www.cceol.com/asp/getdocument.aspx?logid=5&id=ba02a238d26745a781d9e3f15038dc19>
4. Кристиняк М.Б. *Методичні аспекти забезпечення економічної безпеки малих підприємств*. Наукові записки. 2014. № 3 (48). С. 34-38.
5. Кузенко Т.Б. *Тактичне та стратегічне планування економічної безпеки підприємства*. Актуальні проблеми економіки. 2004. № 3(33). С. 142-151.
6. Філіппова С.В., Дашковський О.С. *Система формування і забезпечення економічної безпеки підприємства*. Економіка: реалії часу. 2012. № 2. С. 17-21.
7. Садова У. *Шляхи активізації розвитку малого бізнесу в Україні*. Актуальні проблеми функціонування господарської системи України: Матеріали XXII-ої міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених, Львів, 15 травня 2015 р.. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. С.177-178.
8. *Офіційний сайт Державної служби статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Волошин В.І. *Пріоритети та методи забезпечення економічної безпеки малого і середнього підприємства: дис. ... канд. економ. наук: 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством»*. 2008. 196 с.
10. Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. *Економіческая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения*. К.: Либра, 2003. 280 с.
11. Папехин Р.С. *Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятий: автореф. дисс. канд. экон. наук: Волгоградский государственный университет*. Волгоград: ВГУ, 2007. 16 с.
12. Фоміна М.В., Приходько В.В., Мішина І.Г. *Сучасний економічний розвиток: загрози, проблеми, перспективи: монографія*. Донецьк: ДонНУЕТ, 2008. 230с.
13. Швець Н.І. *Економічна безпека в управлінні персоналом*. Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. Випуск 36(1). Донецьк, 2009. С. 179-184.

14. Власюк О.С. Теорія та практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Національний інститут проблем міжнародної безпеки при раді національної безпеки та оборони України. К., 2008. С. 59-64.

15. Гончаров Г.О. Шляхи інтенсифікації розвитку підсистеми недержавного забезпечення економічної безпеки малого підприємництва. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 1. С. 105-112.

References

1. Bandurka O.M., Dukhov V.Y., Petrova K.Y., Chervyakov I.M. *Fundamentals of economic security* Kharkiv: Publishing house of National university of Internal Affairs, 2003. 236 p. (in Ukrainian)

2. Vasylytsiv T.H. *Economic Security of Ukraine's Entrepreneurship: Strategy and Mechanisms for Strengthening*: monograph. Lviv: Aral, 2008. 384 p. (in Ukrainian)

3. Vasylytsiv T.H. *Formation of the environment of economic security of entrepreneurship in Ukraine*. URL: <http://www.cceol.com/asp/getdocument.aspx?logid=5&id=ba02a238d26745a781d9e3f15038dc19>

4. Krystynyak M.B. *Methodological aspects of providing economic safety of small enterprises*. Proceedings. 2014. № 3 (48). pp. 34-38.

5. Kuzenko T.B. *Tactical and strategic planning of economic security of the enterprise*. Actual problems of the economy. 2004. No. 3 (33). pp. 142-151.

6. Filyppova S.V., Dashkovskiy O.S. *System of formation and maintenance of economic safety of the enterprise*. Economics: realities of time. 2012. No. 2. pp. 17-21.

7. Sadova U. *Ways of activating the development of small business in Ukraine*. Actual problems of the functioning of

the economic system of Ukraine: Materials of the XXII International Scientific Conference of Students, Postgraduates and Young Scientists, Lviv, May 15, 2015. Lviv: LNU after Ivan Franko, 2015. pp. 177-178.

8. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

9. Voloshyn V.I. *Priorities and methods of ensuring economic security of small and medium enterprises*: diss. ... Candidate economist Sciences: 08.00.03 "Economics and management of the national economy". 2008. 196 p.

10. Kozachenko A.V., Ponomarev V.P., Lyashenko A.N. *Economic security of the enterprise: the essence and mechanism of provision*. Kyiv: Libra, 2003. 280 p.

11. Papekhin R.S. *Factors of financial stability and security of enterprises: the author's abstract*. diss. Cand. econ. Sciences: Volhohrad State University. Volhohrad, 2007. 16 p.

12. Fomina M.V., Prykhodko V.V., Mishyna I.H. *Modern economic development: threats, problems, prospects*: monograph. Donetsk: DonNOET, 2008. 230 p.

13. Shvets N.I. *Economic security in personnel management*. Scientific works of DonNTU. Series: economical. Issue 36 (1). Donetsk, 2009. pp. 179-184.

14. Vlasyuk O.S. *The theory and practice of economic security in the system of science of economics*. National Institute for International Security Problems at the National Security and Defense Council of Ukraine. Kyiv, 2008. pp. 59-64.

15. Honcharov H.O. *Ways of intensifying the development of the subsystem of non-state securing of economic security of small business*. Actual problems of the economy. 2015. № 1. pp. 105-112.